

ВІДГУК

**офіційного опонента Ляшенко Руслани Дмитрівни
на дисертацію Новіцького Владислава Валерійовича
на тему: «Юридичні гарантії прав людини: порівняльно-правовий аналіз»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю
081 «Право» (08 – Право)**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Актуальність здійсненого В. В. Новіцьким дослідження не підлягає сумніву насамперед з огляду на те, що роль та значення юридичних гарантій прав людини у розвитку сучасних демократичних правових систем перманентно зростає. Це обумовлено, насамперед, тенденціями ускладнення характеру розвитку сучасних суспільних відносин та, відповідно, необхідністю їх правового регулювання. Правильне розуміння норм права, закріплених ними юридичних дефініцій та правових категорій, визначення їх змістовних меж, наявність стійких взаємозв'язків між відповідними механізмами їх належної практичної реалізації – є важливими чинниками забезпечення ефективно функціонуючого правопорядку в сучасній демократичній, правовій та соціальній державі.

У світлі зазначеного очевидним є те, що права і свободи людини не можуть належним чином реалізовуватися без створення відповідної системи їх гарантій, зокрема, юридичних. Адже саме юридичні гарантії прав людини – це своєрідний правовий принцип, який забезпечує належну реалізацію суб'єктами правових відносин своїх прав, свобод і законних інтересів, а отже, виступає ключовим чинником формування високого рівня правопорядку в суспільно-державному житті. Про надзвичайну важливість юридичних гарантій прав людини свідчить, зокрема, низка конституційних норм, серед яких слід виокремити наступні:

1) людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава

відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст. 3 Конституції України);

2) в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується (ст. 8 Конституції України);

3) правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (ст. 19 Конституції України);

4) усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними (ст. 21 Конституції України).

З цих та багатьох інших конституційних положень, зокрема, випливає, що вся діяльність органів публічної влади повинна бути спрямована на створення умов для ефективної реалізації прав і свобод людини, що, у свою чергу, надає юридичним гарантіям прав людини своєрідного первинного статусу або першочергового значення у загальній системі гарантій таких прав. При цьому однією з важливих особливостей юридичних гарантій прав людини є їх тісний взаємозв'язок з державою, оскільки саме держава виступає чи не основним гарантом прав людини, у тому числі соціальних, що визначає її соціальну сутність.

Крім цього, потрібно враховувати, що значення юридичних гарантій прав людини суттєво посилюється в сучасних інтеграційних та глобалізаційних реаліях, в яких перебуває Україна. Адже поступова інтеграція України до Європейського Союзу вимагає, серед іншого, здійснення масштабної роботи, пов'язаної з належним забезпеченням гармонізації та уніфікації правових норм, в яких закріплюються відповідні гарантійні механізми реалізації прав і свобод людини. Саме тому на сьогодні назріла нагальна необхідність здійснення комплексного порівняльно-правового дослідження природи та значення

юридичних гарантій прав людини в контексті сучасного розвитку англосаксонської та романо-германської правових систем. Одним із напрямів такого аналізу є наукове осмислення юридичних гарантій прав людини як одного з фундаментальних охоронно-захисних механізмів їх реалізації, адже це обумовлює забезпечення правопорядку та законності, а відтак, і належного правового захисту кожного суб'єкта права. Адже, юридичні гарантії прав людини, за умови їхньої реальності, дієвості, доступності та фахового правозастосування, є потужним засобом стримування різних суб'єктів права від протиправних посягань на права людини. Така характеристика юридичних гарантій прав людини вимагає застосування системного підходу до визначення їх сутності, природи, ознак та функцій, що, у свою чергу, надає можливість отримати обґрунтовані результати відповідних наукових пошуків.

Обрана дослідником тема, поза всяким сумнівом, відзначається значним евристичним потенціалом та актуальністю, особливо з огляду на сучасні процеси державотворення та правотворення.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна. Високий ступінь обґрунтованості результатів дослідження зумовлено раціональною та внутрішньо узгодженою структурою дисертаційної роботи. Загальна структура роботи в цілому є логічною, послідовною, раціональною, обґрунтованою предметом, метою та завданнями дослідження.

Дисертаційне дослідження складається із вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатку, що, на нашу думку, повністю узгоджується з метою і завданнями дослідження.

Метою дисертаційного дослідження є комплексний аналіз юридичних гарантій прав людини в порівняльно-правовому аспекті англо-саксонської та романо-германської правових систем світу.

Ознайомлення з дисертаційним дослідженням дає підстави для констатації того, що основні положення і висновки, які виносяться автором на

захист, мають відповідний ступінь наукової новизни. В основу цих висновків і положень, які доповнюють існуючі в юридичній науці погляди науковців на систему юридичних гарантій прав людини, покладено достатню методологічну, теоретичну, інформаційну та джерельну бази. Крім того, у дисертаційному дослідженні виокремлено питання, які потребують подальших наукових розвідок.

Наукова новизна дисертаційного дослідження В. В. Новіцького не викликає сумнівів та полягає у тому, що представлена дисертація є одним із перших у вітчизняній юридичній науці комплексних досліджень юридичних гарантій прав людини за компаративістськими орієнтирами англосаксонської і романо-германської правових систем.

Вагомий здобуток новизни розглянутого дослідження полягає також у доведенні змістовної структурованості юридичних гарантій національного рівня, яка базується на трьох основоположних чинниках: 1) процедурно-процесуальна парадигма охорони та захисту прав людини; 2) інститут юридичної відповідальності; 3) презумпція невинуватості (с. 12).

Автором істотно уточнено та поглиблено розуміння методології дослідження юридичних гарантій прав людини, ключових особливостей інституту юридичних гарантій прав людини, у тому числі їх функціонального призначення, структурних рівнів механізму забезпечення гарантій прав людини, а також критеріально-функціонального розмежування інструментарію охорони та захисту прав людини в контексті не лише відновлення порушеного, невизнаного та/або оспорюваного права, а й протидії протиправним діянням (с. 8-14).

Дисертаційне дослідження В. В. Новіцького виконано відповідно до програми науково-дослідної діяльності Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України і є складовою частиною планових тем відділу теорії держави і права «Право і прогрес: запити громадянського суспільства» (номер державної реєстрації: РК0117U002697), «Роль правової

доктрини в реформуванні національної правової системи: запити-підходи-рішення»» (номер державної реєстрації: РК 0119U103206).

Методологічна основа дисертації зумовлена особливостями об'єкта і предмета дослідження, багатоаспектним характером природи та значення юридичних гарантій прав людини, наявністю значної кількості об'єктивних і суб'єктивних чинників їх формування та розвитку в сучасних демократичних реаліях. Методологічну основу дисертації склала система філософсько-світоглядних, загальнонаукових та спеціальних методів і принципів наукового пізнання, які забезпечили комплексний та всебічний аналіз предмета дослідження.

Загалом зміст дисертації в цілому характеризується достатньо високим теоретичним і науково-методологічним рівнем вирішення поставлених завдань. Авторське поєднання підходів, методів та принципів наукового пізнання надало можливість виявити цілісне розуміння сутності та природи юридичних гарантій прав людини, а також визначити їх функціональне призначення у розвитку демократичних правових систем сучасності. У дисертаційному дослідженні чітко виражений теоретичний підхід, зокрема, вдало розроблені дефініції, класифікації та система юридичних гарантій прав людини, що дозволило автору аргументовано визначити власну позицію щодо багатьох дискусійних питань.

Розділ 1 «Генезис категорії «юридичні гарантії прав людини» складається з двох підрозділів і присвячений визначенню сутності та природи юридичних гарантій прав людини як об'єкта дослідження сучасної науки, а також аналізу методологічних аспектів розуміння даної категорії.

У результаті аналізу історичної ретроспективи розвитку юридичних гарантій прав людини В. В. Новіцький не без підстав наголошує на тому, що останні, як цілісний інститут права, пройшов тривалий історичний час свого змістовного та функціонального становлення, починаючи своє зародження з ідей державного управління та поступової трансформації у невід'ємну складову доктрини прав людини. При цьому юридичні гарантії прав людини ввібрали в

себе змістовне призначення, яке прослідковується від ідеології поділу влади на законодавчу, виконавчу, судову, до цивілізаційної боротьби проти дискримінації прав людини за різноманітними ознаками (с. 39).

Дисертантом сформульоване авторське бачення методологічного контексту дослідження даної проблематики, який включає в себе відповідні складові, що у своїй сукупності визначають зміст юридичних гарантій прав людини, а саме: 1) динамічний розвиток суспільних процесів; 2) посилення внутрішніх інтеграційних чинників; 3) фактор суб'єктивістських переконань, догматично-багатовекторних наукових підходів; 4) вплив праворозуміння та його концепцій на світоглядні орієнтири науковця-правника (с. 66).

Розділ 2 «Юридичні гарантії прав людини: загальна характеристика» складається з трьох підрозділів і присвячений висвітленню особливостей юридичних гарантій прав людини, дослідженню механізму забезпечення гарантій прав людини, а також визначенню місця юридичних гарантій прав людини в загальній системі гарантій таких прав.

Автором обґрунтовано положення про те, що юридичні гарантії прав людини – фактор дієвості правового виховання і правової культури. Адже правове виховання та правова культура включають в себе комплекс індивідуально-особистісних, суспільних правил, норм, постулатів, які повинні ґрунтуватися на юридичних вимогах, що містяться у нормативно-правових актах. Від того комплексу прав та юридичних гарантій, які має людина, рівня ефективності їх реалізації, залежить право-культурно-виховний процес у державі (с. 85-87).

Автором запропоновано розглядати механізми забезпечення гарантій прав людини з урахуванням критерію функціональної належності таких гарантій, що передбачає наступні складові: 1) самозахист прав людини; 2) судові та альтернативні способи вирішення спорів. Слід погодитись, що такий поділ чітко окреслює широкий арсенал законних методів, які можуть бути використані суб'єктами права для відвернення різного роду небезпек, а

також відновлення свого правового статусу, який існував до протиправного посягання (с. 99).

Дисертантом також вдало аргументовано наявність не лише теоретичної значущості юридичних гарантій прав людини, але й важливу практичну складову їх здійснення, що обумовлюється складним та багатофункціональним характером юридичних гарантій прав людини, а також розгалуженістю сфер та галузей суспільного життя, в межах яких застосовуються відповідні гарантії прав людини (с. 113-136).

Розділ 3. «Юридичні гарантії прав людини в правових системах світу» складається з трьох підрозділів і присвячений висвітленню порівняльних аспектів функціонування юридичних гарантій прав людини в англосаксонській та романо-германській правових сім'ях, а також визначенню шляхів удосконалення юридичних гарантій прав людини в Україні.

Позитивній оцінці підлягає спроба В. В. Новіцького проаналізувати специфіку юридичних гарантій прав людини в межах англосаксонського типу правових систем, яка безпосередньо пов'язана з особливостями їх функціонування, що обумовлюється, з-поміж іншого, параметрами їх нормативного закріплення у відповідних джерелах права. У світлі зазначеного обґрунтовано ідею, що юридичні гарантії прав людини у Сполучених Штатах Америки вибудовуються в чітку триланкову систему: 1) юридико-організаційні гарантії; 2) юридико-конституційні гарантії; 3) юридико-прецедентні гарантії прав людини (с. 157).

Досліджуючи юридичні гарантії прав людини у правових системах романо-германського типу, дисертантом наголошено на актуальній проблемі пошуку стратегічного балансу між прагненням країн Європейського Союзу до зміцнення безпекових умов життєдіяльності для всіх і кожного, вирішенням складних питань мультикультуралізму та дотриманням основоположних прав і свобод людини (с. 164-182). При цьому автором відзначається роль Європейського Суду з прав людини у забезпеченні даного балансу.

У вказаному контексті слід підтримати думку дисертанта про те, що юридичні гарантії прав людини країн романо-германської правової сім'ї не є ідеальними, однак ключове завдання порядку денного для держав-членів ЄС полягає у тому, щоб мінімізувати прояв відповідних ризиків та загроз належній реалізації прав людини через запровадження результативних механізмів стримувань і противаг, а також створити умови доступності для кожної людини реального, своєчасного інструментарію захисту своїх законних прав (с. 183).

Належну увагу В. В. Новіцький приділив основним напрямам удосконалення юридичних гарантій прав людини в національній правовій системі України. У цьому питанні автор виходить з того, що інститут юридичних гарантій прав людини в Україні, враховуючи вітчизняні політико-правові реалії, має специфічні ознаки, які відображають прагнення національного законодавця покращити результативність охоронно-захисних методів забезпечення недоторканості прав людини та дають можливість виявити наявні проблеми в регулюванні суспільних відносин. При цьому, як слушно зауважує дисертант «шляхи та методи вдосконалення законодавчих гарантій прав людини, імплементаційні засоби їх інкорпорування на практиці, повинні утверджувати довіру суспільства до законодавчої, виконавчої, судової гілок влади» (с. 183).

Дисертант цілком доречно наголошує на поступовій, виваженій імплементації фундаментальних підходів взаємної комунікації між Україною та Європейським Союзом, у тому числі тієї, яка стосується гармонізації нормативно-правового забезпечення прав людини в межах правопорядків України та ЄС (с. 187). При цьому автором обґрунтовується певна обережність у забезпеченні повноцінного впровадження судового прецеденту в Україні як джерела права, зважаючи на проблемні питання судової влади. Останнє пов'язано з тим, що система судоустрою України продовжує шлях реформаційного становлення та пошуку найбільш вдалої моделі організації, зважаючи на реалії сьогодення, а також відсутність дієвих запобіжників зловживання суддями своєю владою (с. 189-196).

З дисертантом можна також погодитися, що «у рамках дослідження шляхів та методів удосконалення регулятивного механізму юридичних гарантій прав людини в Україні необхідно активно займатися проблематикою моніторингу нормативно-правових актів на предмет виявлення та усунення їх техніко-юридичних недоліків, а також підвищення якісного, професійно-фахового рівня законотворчої діяльності. При цьому особливу увагу важливо приділяти дієвому утвердженню інституту народовладдя в Україні як формаційного уособлення безпосередньої демократії» (с. 208).

Аналіз тексту дисертації дозволяє відзначити, що автором здійснено комплексне вивчення, теоретичний аналіз, осмислення та розгляд доктринальних ідей та практичних аспектів застосування системи юридичних гарантій прав людини.

Повнота викладу наукових положень в опублікованих працях. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, достатньо повно викладено в 18 наукових працях, з яких: 9 наукових статей опубліковано у фахових наукових виданнях України з юридичних наук; 2 – в зарубіжних періодичних виданнях країн Європейського Союзу; 1 – в зарубіжному періодичному виданні, яке включено до бібліографічної і реферативної бази даних Scopus; 6 тез доповідей на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях.

Відтак, дисертація пройшла належну апробацію і є самостійною науковою працею, що має завершений характер.

Дотримання академічної доброчесності, відповідність анотації основним положенням дисертації.

Об'єктивне оцінювання тексту дисертації, а також його результатів, дає підстави стверджувати, що дисертантом було дотримано загальновизнані стандарти та вимоги академічної доброчесності. Зокрема, належним чином оформлено посилання на наукову літературу, аналітичні матеріали та нормативно-правові акти, що дозволило встановити відсутність у ньому

академічного плагіату або запозичень наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, без зазначення авторства та джерела запозичення.

Анотація до поданого дисертаційного дослідження відображає стислий та чіткий виклад роботи, містить положення щодо мети, новизни дисертації, а її зміст не є ширшим за зміст самого дослідження. Вказане слугує показником не лише проведеної роботи та обізнаності В. В. Новіцького у досліджуваній темі, а й свідчить про достатній рівень наукової підготовки автора, його спроможність правильно й ефективно обробляти та систематизувати наукові факти та ідеї.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. В цілому позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження В. В. Новіцького, не можна не звернути уваги на деякі положення, які мають дискусійний характер та є властивими для будь-якого творчо-наукового пошуку, зокрема:

1. У підрозділі 2.2 дисертації на с. 95 автор робить висновок про те, що «механізм правового регулювання – це професійна діяльність уповноважених індивідуальних та колегіальних суб'єктів права, які, застосовуючи закріплені в міжнародному праві, нормативно-правових актах України диспозиційно-санкційні норми, забезпечують конституційний правопорядок суспільних відносин, а також гарантують реалізацію державницької функції з охорони, захисту прав людини». З огляду на зазначене, хотілося б почути від дисертанта, що слід розуміти під поняттям «диспозиційно-санкційні норми» та які правові засоби, використовувані в процесі правового регулювання, формують систему юридичних гарантій прав людини?

2. У контексті виокремлення дисертантом ідеологічних гарантій прав людини (підрозділ 2.3), не визначеним залишилося питання щодо змісту їх «духовно-культурологічної складової» (с. 126), зокрема, ролі та значення моралі у забезпеченні ефективної реалізації прав людини. У зв'язку із цим, на нашу думку, потребує уточнення авторське бачення структури духовно-культурологічної складової ідеологічних гарантій прав людини та її функціонального призначення.

3. У підрозділі 3.3 на с. 207 автор наголошує, що «одним із основоположних факторів вдалої інтеграції механізмів народовладдя в Україні, є повноцінна консолідація громадянського суспільства, особливо в умовах протидії викликам та загрозам сьогодення». У зв'язку із цим, хотілося б почути пояснення від автора щодо конкретних шляхів забезпечення належного рівня консолідації громадянського суспільства в Україні, а також відповідь на те, які саме виклики і загрози, на думку дисертанта, найбільше гальмують повноцінний прогресивний розвиток юридичних гарантій прав людини?

Однак, наведені зауваження не заперечують наукової значущості дисертаційної роботи В. В. Новіцького, яка в цілому є самостійним, завершеним науковим дослідженням, що містить достатньо положень наукової новизни на рівні як постановки проблеми, так і методології її аналізу та висновків. Вказане засвідчує достатню «наукову зрілість» автора і зумовлює загальний висновок про відповідність поданої до захисту дисертації встановленим вимогам. В цілому дисертацію слід охарактеризувати як системне, всебічне і ґрунтовне дослідження, у ході якого автору вдалося досягти поставленої мети.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Усе викладене дає підстави для висновку, що дисертаційне дослідження В. В. Новіцького є самостійною і оригінальною науковою працею, в якій на високому фаховому рівні розкрита тема і обґрунтована авторська концепція розуміння сутності, природи та значення юридичних гарантій прав людини в порівняльно-правовому аспекті англосаксонської та романо-германської правових систем світу. Висновки, сформульовані в дисертації, можуть слугувати теоретичною і методологічною основою поглиблення та систематизації досліджень окресленої автором предметної сфери.

Отже, дисертаційне дослідження на тему: «Юридичні гарантії прав людини: порівняльно-правовий аналіз», представлене на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (08 – Право), відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня

доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами від 03 квітня 2019 року № 283), пункту 10 Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 167 (зі змінами від 21.10.2020 № 979 та від 09.06.2021 № 608), а його автор – Новіцький Владислав Валерійович заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (08 – Право).

ОФЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри правознавства
Поліського національного
університету

Р. Д. Ляшенко

